

**Волярська Олена
Муранова Наталія**

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ВИКЛАДАЧІВ У КОНТЕКСТІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена аналізу професійного розвитку викладачів у системі неперервної освіти. Визначено роль неперервної освіти у підготовці педагогів у зарубіжних країнах та в Україні. Доведено необхідність системного впровадження освітніх інновацій у зміст післядипломного навчання. Здійснено опитування викладачів із метою оцінювання різних видів підвищення кваліфікації в умовах неперервної освіти. Узагальнено сучасні напрями удосконалення професійного розвитку викладачів.

Ключові слова: *викладач, неперервна освіта дорослих, неформальна освіта, післядипломна освіта, професійний розвиток.*

The analysis of development of the postgraduate education tendencies, life-long professional education of adult learners, long-term scientific and pedagogical experience have revealed the relevance of research in the improving of the teachers professional development. The aim of the research is to identify the spheres of improvement for the professional development of teachers in the system of postgraduate education. In the further researches we consider the necessity of studying and generalization of international and national databases on the teachers' continuous professional development.

Keywords: *adult education, life-long informal education, postgraduate education, professional development, teacher.*

Сучасне суспільство висуває вимоги до професійної підготовки особистості, задовольнити які можливо лише в системі неперервної освіти. Проте, економічні умови і ринок праці, з одного боку, детермінують перетворення освіти на соціально-економічний механізм розвитку особистості, з іншого – орієнтують систему неперервної освіти на підготовку фахівців, які здатні до викликів ХХІ століття. Актуалізується необхідність підвищення якості неперервної освіти в умовах її глобалізації, інтернаціоналізації та інтеграційних процесів в соціальній сфері. Цілеспрямована неперервна професійна освіта зумовлена сучасною потребою суспільства в підготовці конкурентоспроможних фахівців для зарубіжного й українського ринків праці.

Неперервна освіта як передумова удосконалення професійних компетентностей фахівців стає вагомим чинником соціального прогресу. У зв'язку з цим все більшого значення набуває професійний розвиток викладачів закладів вищої освіти у контексті неперервної освіти.

Аналіз наукових праць українських і зарубіжних науковців показав, що проблема вдосконалення професійного розвитку викладачів активно представлена в теорії і практиці філософської, психологічної та педагогічної науки. Ученими обґрунтовано філософсько-психологічні закономірності розвитку особистості (В. Вернадський, В. Кремень); доведено доцільність використання андрагогічної моделі навчання дорослих (С. Брунер, Д. Джонсон, Д. Дьюї, Д. Колб, М. Ноулз), розкрито концептуальні положення щодо інтеграційних та глобалізаційних процесів у неперервній освіті в Україні й закордоном на різних історичних етапах (О. Аніщенко, Н. Ничкало, Л. Лук'янова, Н. Пазюра).

У контексті нашого дослідження особливого значення набувають результати наукових розвідок з проблеми професійного навчання дорослого населення, висвітлені у працях українських педагогів-дослідників (В. Кременя [1], Л. Лук'янової [2], В. Олійника [3], Л. Пуховської [4] та ін.). Водночас нами не виявлено праць, у яких досліджувалася та дістала розв'язання проблема вдосконалення професійного розвитку викладачів в умовах неперервної освіти.

Аналіз тенденцій розвитку неперервної професійної освіти, багаторічний власний науково-педагогічний досвід дав змогу виявити низку суперечностей, які нами виокремлено на двох контекстних рівнях. Зокрема: у контексті потреб педагогічної науки – між зрелими вимогами до неперервної освіти та традиційним підходами до формування професійної компетентності сучасних викладачів, необхідністю подолання сформованих стереотипів, зміною поглядів і підходів до проблеми їх професійного зростання; у контексті потреб педагогічної практики – між доведеною необхідністю створення науково обґрунтованої ефективної моделі професійного розвитку викладачів та недостатньою розробленістю освітніх технологій реалізації змісту цього розвитку в умовах неперервної освіти.

Отже, відсутність системного наукового аналізу професійного розвитку викладачів в умовах неперервної (формальної, неформальної та інформальної освіти, її вагоме соціальне значення, а також виявлені суперечності зумовили вибір теми цієї роботи.

Здійснений теоретичний аналіз праць зарубіжних учених [5; 6; 7], присвячених питанням розвитку післядипломної освіти педагогів, довів, що серед науковців не існує єдиного підходу до визначення мети, змісту та напрямів удосконалення підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників. Багатоаспектність підвищення кваліфікації викладачів, як зазначає більшість європейських дослідників, розглядається в контексті реалізації «освіти впродовж життя». Викладачі мають можливості продовжувати підвищувати свій професійний розвиток протягом усього періоду професійної діяльності в установах як формальної освіти, так і неформальної.

Проблема професійного розвитку педагогів та окремі її аспекти знайшли висвітлення у працях наукових співробітників відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України (О. Аніщенко, О. Баніт, О. Василенко). Науковцями опрацьовані результати наукових досліджень із питань теорії і практики особистісного і професійного розвитку дорослого населення.

Мета статті – визначити й обґрунтувати напрями професійного розвитку викладачів у системі неперервної освіти.

Теоретичний аналіз наукової літератури дозволив встановити, що для позначення професійного розвитку викладачів як окремої категорії дорослого населення у світовому досвіді неперервної освіти використовуються різні терміни: розвиток педагога (teacher development), розвиток кар'єри (career development), розвиток персоналу (staff development), розвиток людських ресурсів (human resource development), професійний розвиток (professional development), неперервна освіта (continuing education), освіта впродовж життя (life long learning) [4].

У зв'язку з тим, що зміст цих термінів частково збігається, нами конкретизовано тлумачення професійного розвитку викладачів як зростання їхньої професійної компетентності в результаті накопичення практичного досвіду і пролонгованої цілеспрямованої та скоординованої самоосвітньої діяльності в умовах формальної, неформальної та інформальної освіти. Наприклад, у педагогічних дослідженнях викликає дискусію питання взаємозв'язку формальної і неформальної освіти дорослих. Неформальна освіта розуміється як нова якість і спосіб організації професійного розвитку фахівців. У цьому зв'язку організація і функціонування системи освіти повинні забезпечити неперервність професійної підготовки шляхом багаторівневої (довузівський, вузівський і післявузівський етапи) побудови на підґрунті принципу наступності.

Підкреслимо, що сучасні вимоги до змісту неперервної освіти полягають не тільки у збагаченні та оновленні предметних і навчально-методичних знань викладачів, і не в простому додаванні до них соціальних, психологічних і культурологічних знань, хоча їх важливість не заперечна, а характеризуються необхідністю розробки освітніх програм, які орієнтовано на розв'язання основних завдань підвищення професійного розвитку викладачів, їх конкурентоспроможності на ринку праці. Наголосимо, що зміни у спрямованості змісту післядипломної формальної, неформальної та інформальної освіти викладачів привнесені

новою соціально-освітньою ситуацією. На нашу думку, ця різниця полягає не в кількісному зростанні набутих знань, а в інтегративному характері отриманої інформації, що віддзеркалює реальні проблеми, з якими стикаються викладачі в процесі навчально-педагогічної діяльності.

Зауважимо, що характеристика якості такої освіти в сучасній парадигмі розвитку суспільства свідчить про збагачення її функцій. Ідеться не тільки про «додавання» розвивальної функції до адаптивної та компенсаторної, а й про їх якісну перебудову. Вважаємо, що провідною функцією має стати розвивальна, оскільки післядипломна педагогічна освіта орієнтується на визнання педагога як активного та самостійного суб'єкта власного професійного розвитку. Водночас результативність післядипломної освіти відбивається у практичній діяльності на теоретичному, психолого-педагогічному та предметно-практичному рівнях з урахуванням факторів, що сприяють професійному становленню викладачів.

Таким чином, задля оцінки корисності різних видів підвищення кваліфікації викладачів як структурного компоненту професійного зростання слід здійснювати систематичні огляди досліджень у сфері їхнього професійного розвитку.

Одне із таких досліджень було нами здійснено. Мета дослідження – вивчення пріоритетних для викладачів форм і методів післядипломної формальної, неформальної та інформальної освіти. Вибірку респондентів склали 64 викладача державних і приватних закладів вищої освіти Запорізького і Дніпропетровського регіонів. Узагальнені результати опитування щодо визначення ставлення педагогів до професійного зростання в умовах післядипломної освіти такі:

1. На питання «Яким видам підвищення кваліфікації Ви надаєте перевагу?» 18,75% респондентів відзначили навчання за професійними програмами підвищення кваліфікації. Тематичні постійно діючі семінари як вид підвищення кваліфікації визначили 3,13% респондентів. Спеціалізованим короткостроковим навчальним курсам у форматі неформальної освіти надали перевагу 21,87% викладачів, дистанційній освіті – 46,87%, а самостійне навчання вибрало 9,38% опитаних. Зазначимо, що організація дистанційного навчання з професійного розвитку в умовах післядипломної освіти – вимога сьогодення.

2. На питання «Як Ви оцінюєте власну здатність до професійного розвитку?» відповіді розподілилися так: більшість (54,69%) викладачів відзначила, що із задоволенням засвоюють нові знання і готові самостійно працювати для досягнення поставленої мети; 45,31% респондентів «готові час від часу щось вивчати, але потрібен наставник». Отже, педагоги мають достатню готовність до керованого навчання і самостійного опрацювання професійно важливої інформації.

3. На питання «Які Ви маєте очікування від освіти з метою професійного розвитку?» 26,56% респондентів відповіли, що це – набуття компетенцій; 31,25% – кар'єрне зростання; 14,06% – задоволення потреб у самоосвіті; 28,13% викладачів відзначили, що в результаті навчання хотіли б отримати свідоцтво, диплом чи сертифікат. Отже, більшість респондентів очікує отримати офіційне підтвердження того, що вони пройшли певний вид підвищення кваліфікації.

Таким чином, за результатами опитування і бесід із респондентами встановлено, що серед респондентів спостерігається бажання підвищувати рівень професійного розвитку за власною потребою через самостійну навчальну діяльність.

До основних напрямів удосконалення професійного розвитку викладачів у системі неперервної освіти слід віднести: 1) системне впровадження освітніх інновацій у зміст формальної, неформальної й інформальної неперервної освіти; 2) розвиток очно-дистанційної форми підвищення кваліфікації педагогів із метою надання можливості навчатися на різних спецкурсах за вибором, відвідувати навчальні тренінги і семінари на очному етапі навчання, консультуватися, брати участь в інтернет-конференціях, електронних форумах, чатах на дистанційному етапі. Результати дослідження дали змогу констатувати,

що для викладачів необхідно створити комплексне особистісно орієнтоване післядипломне навчання (у форматі формальної, неформальної та інформальної освіти) з метою формування готовності до підвищення результативності власної професійної діяльності.

До напрямів наступного наукового пошуку слід віднести вивчення ефективності використання видів неформальної освіти дорослих для професійного розвитку викладачів.

Список використаних джерел

1. Кремень В.Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації (факти, роздуми, перспективи). К. : Грамота, 2003. 216 с.
2. Освіта дорослих: теоретичні і методологічні засади : монографія. / [Л.Б. Лук'янова, Л.Є. Сігаєва, О.В. Аніщенко [та ін.]. К. : Пед. думка, 2012. 272 с.
3. Олійник В.В. Відкрита післядипломна педагогічна освіта і дистанційне навчання в запитаннях і відповідях : наук.-метод. посіб. ; НАПН України, Ун-т менедж. освіти. К. : «А.С.К.», 2013. 312 с.
4. Пуховська Л.І. Теоретичні засади професійного розвитку вчителів: рух до концептуальної карти. *Порівняльна професійна педагогіка* : наук. журнал. 2011. Вип. 1. С. 97–107.
5. Inservice Training and Educational Development: An International Survey / Hopkins D. (ed.). – London, Sydney, Dover, New Hampshire : Croom Helm, 1986. 334 p.
6. Lambert D., Totterdell M. S. Training tomorrow's teachers today. *Magister*. 1995. № 5. 56 p.
7. Smith R. The Role of Higher Education in Initial Teacher Training. Routledge, 2013. 192 p.